

Ο ΑΝΩΝΥΜΟΣ ΣΥΓΓΡΑΦΕΥΣ
ΤΗΣ «ΕΛΛΗΝΙΚΗΣ ΝΟΜΑΡΧΙΑΣ»
ΚΑΙ Ο ΕΛΛΗΝΙΚΟΣ ΚΛΗΡΟΣ
ΕΝ ΣΧΕΣΕΙ ΠΡΟΣ ΤΗΝ ΕΠΟΠΟΙΪΑΝ ΤΟΥ 1821

*«Ο καιρὸς ἤγγικεν, καὶ ἡ Ἑλλάς
ζητεῖ ἀπὸ τοῦ ἱερατείου τὴν ἀρχὴν
τῆς ἀπελευθερώσεώς της».*

ΕΛΛΗΝ. ΝΟΜ. 126.

Υ Π Ο
ΣΟΦΟΚΛΕΟΥΣ Δ. ΛΩΛΗ

1. Εἶναι γεγονός ἀναμφισβήτητον, ὅτι, κατὰ τὰς μακρὰς νύκτας τῆς δουλείας ὑπὸ τοὺς Τούρκους, ἡ Ἑλληνικὴ Ὀρθόδοξος Ἐκκλησία, ἀναδεξαμένη τὸ βάρος τῆς διασώσεως τῆς χριστιανικῆς πίστεως καὶ τὸ νόημα τοῦ ἑλληνικοῦ Γένους ἐκεῖ εἰς τὸ «κρυφὸ σχολεῖο» καὶ διατηρήσασα εἰς τὴν ἑλληνικὴν ψυχὴν «τί ἔχασε, τί ἔχει, τί τῆς πρέπει», ἐσφυρηλάτησε τὴν γενναίαν καρδίαν τοῦ 1821 εἰς αὐτοθυσίαν τοῦ λαοῦ καὶ εἰς ὀλοκαυτώματα ἱερῶν λόχων. Ἐκεῖ, μὲ τὸ «τρεμάμενο φῶς τοῦ καντηλιοῦ, ὁ παπᾶς, ὁ δάσκαλος» ἀγωνίζεται, μὲ τὸ «ὀκτωήχι» καὶ τὴν πίστιν του, ἄκαμπτος καὶ ἀνένδοτος, νὰ ἀναζωογονήσῃ «τὴν ἀποσταμένη ἐλπίδα» τοῦ γένους, τὸ ὅποιον προητοιμάσθη ἐντόνως καὶ συντόνως, διὰ μέσου μακρῶν ἀγώνων καὶ θυσιῶν, ἵνα καταλήξῃ εἰς τὸ ἐνδοξον 1821. Οὐχ ἤττον ὅμως, ἀναποφεύκτως περικλείουσα ἡ Ἐκκλησία εἰς τὸ σῶμά της, κατὰ τὴν παραβολὴν τῆς σαγῆνης, («καλὰ καὶ σαθρὰ») μέλη (Ματθ. 13,48) καὶ φέρουσα, στυγνὸν καὶ βάρβαρον, τὸν ζυγὸν τῆς δουλείας, ἡμαυρώθη παραλλήλως ὑπὸ τῆς ἀμαθείας, τῶν ἀτασθαλιῶν καὶ τῶν σκανδάλων «σαθρῶν» τινων μελῶν της ἐκ τοῦ κλήρου, τὸν ὅποιον, ὡς γνωστόν, ἀπεκάθαρον, θετικῶς ἢ ἀρνητικῶς, οἱ Μεγάλοι Διδάσκαλοι τοῦ Γένους καὶ ἡ θετικὴ ἢ ἀρνητικὴ κρίσις καὶ ἐπίκρισις, ὁθενδήποτε προερχομένη, καὶ προητοιμασαν διὰ τὴν μεγάλην ἐποποιίαν τοῦ 1821. Οὕτως πως, πάντως, περιγράφει τὴν ἐπὶ τουρκοκρατίας κατάστασιν ἐν Ἑλλάδι ὁ Διδάσκαλος τοῦ Γένους Εὐγένιος Γιαννούλης (1597-1682) ὁ Αἰτωλός. «Ἐν τοῖς μέρεσι τῆς Αἰτωλίας, τῆς ἐμῆς ἀθλίας πατρίδος, καὶ ἐπὶ πᾶσι σχεδὸν τοῖς πέριξ ἐκείνη κλίμασιν ἐξέλιπε πρὸ πολλῶν ἡδὴ χρόνων ἅπαν καλόν, μεθ' ὃ ἡ τῶν πεζῶν γραμμάτων γνῶσις, ἡ τροφὴ τῶν λογικῶν ψυχῶν, ἡ δυναμένη σοφίζειν εἰς σωτηρίαν τὸν ἄνθρωπον, καὶ

οὕτω συνέβη τοὺς ἐκεῖσε πάντας ἀναλφαβήτους γενέσθαι καὶ ἄγαν τρισβαρβάρους, περὶ δὲ τὴν ὁμολογίαν τῆς καθ' ἡμᾶς ἀμωμήτου πίστεως μηδὲν τῶν ἀλλοφύλων πάντες διενηνόχασι: σπάνιον τι χρῆμα ὁ ἱερεὺς ἐκεῖ, ὁ ἀπλῶς γραμμᾶτων εἶδησιν ἔχων· τούτου χάριν πολλὰ τῶν παιδίων ἄνευ τοῦ μετανοίας λουτροῦ ἀπῆλθον τοῦ βίου καὶ τῶν ἱερῶν ἀμέθεκτα μυστηρίων» (Κ. Κ ο ὄ ρ κ ο υ λ α , Λεύκωμα Διδασκάλων τοῦ Γένους. Ἀθήναι 1971, σελ. 24). Καὶ πάλιν ὁ ἴδιος: «Εἰς τὰ παράλια τῆς Αἰτωλίας ἠχρειώθη παντάπασιν ὁ Χριστιανισμὸς καὶ ὁ σωτήριος τοῦ Εὐαγγελίου λόγος καὶ τὰ μυστήρια τῆς Ἐκκλησίας τοῦ Θεοῦ» (Α ὕ τ ὀ θ ι). Καὶ τοῦτο, διότι «ἡ τυραννία εἶναι ἐχθρὰ πάσης ἀρετῆς καὶ πρόξενος πάσης κακίας» (Ἐ λ λ η ν ι κ ῆ Νομαρχία. Ἔκδ. «Κάλβου». Ἀθήναι 1968, σελ. 120. Ἴδε καὶ 122).*

Τότε «πρὸ τῆς ἐπαναστάσεως... τὰ πρὸς τὸ θεῖον, λέγει καὶ ὁ Νεόφυτος Δούκας, μόλις ἐωρῶμέν πη ἀρετῆς ὡς δι' ἀχλύος εἶδωλον ἐνυπάρχον τω, καὶ θρησκείας ἀκτῖνά ποθεν διαυγάζουσαν ἡμῖν καθαρὰν ὡς ἐν βαθεῖ τῷ σκότει οὔσι, τῶν ἀπὸ κλήρου ἀγόντων καὶ φερόντων τὰ τῆς Ἐκκλησίας, ὅπως ἑαυτοῖς ἐδόκει ἄριστα ἔχειν...» (Σ ο φ ο κ λ έ ο υ ς Δ. Λ ὄ λ η, Αἱ θρησκευτικαὶ ἰδέαι τοῦ Νεοφύτου Δούκα. Νέα Ὑόρκη 1949, σελ. 168). Ἀλλὰ καὶ ὁ εὐσεβῆς ἱστορικὸς Παῦλος Καρολίδης διὰ μακρῶν ἀπαριθμεῖ τὰ «σκάνδαλα» τοῦ τότε κλήρου ἀπὸ τοῦ Οἰκουμενικοῦ Πατριάρχου μέχρι καὶ τῶν περιφήμων Διακόνων Αὐξεντίου καὶ Μεθοδίου καὶ τῆς ἀναρρήσεως εἰς τὸν Πατριαρχικὸν θρόνον τοῦ Πατριάρχου Ἀντιοχείας, τοῦ μόλις 16ετοῦς νεανίσκου Κυρίλλου (Π. Κ α ρ ο λ ῖ δ ο υ, Ἱστορία τῆς Ἑλλάδος. Ἀθήναι 1925, σελ. 491-524). Καὶ ἄλλοι πολλοὶ ἔγραψαν διὰ τὴν ἐλευσινῆν τότε κατάστασιν μερίδος τοῦ κλήρου, ὀξύτερον δὲ πάντων ὁ Νεόφυτος Δούκας.

2. Ἀναντιρρήτως ὅμως ὑπερέβαλε πάντας εἰς ὀξύτητα καὶ δριμύτητα τὸν κατὰ τοῦ ἀναξίου κλήρου ἔλεγχον ὁ ἀνώνυμος συγγραφεὺς τῆς «Ἑλληνικῆς Νομαρχίας» εἰς τό: «Βιβλίον Τέταρτο. Οἱ συνεργοὶ τῆς Τυραννίας» (98-127). Εἶναι δὲ «Ἑλληνικὴ Νομαρχία» ἓνα μικρόν, ἐξαιρετόν, ἰδιόμορφον καὶ ἀνεπανάληπτον γλωσσικῶς καὶ λογοτεχνικῶς βιβλίον, ἐκδοθὲν ὀλίγον πρὸ τῆς ἐπαναστάσεως τοῦ 1821 μὲ ἰδίαν σύνταξιν, λεξιλόγιον, ἔκφρασιν καὶ ὀρθογραφίαν καὶ μὲ ῥωμαλέας σκέψεις δι' ὅλα τὰ ζητήματα τοῦ ὑποδοῦλου Ἑλληνισμοῦ. Ἐπιγράφεται: «Ἑλληνικὴ Νομαρχία. Ἦτοι λόγος περὶ Ἐλευθερίας. Συντεθεῖς τε καὶ τύποις ἐκδοθεῖς ἰδίως ἀναλώμασι πρὸς ὠφέλειαν τῶν Ἑλλήνων. Παρὰ Ἀνωνύμου τοῦ Ἑλλήνος. Ἐν Ἰταλίᾳ 1806». Ἐπιτάσσεται δὲ ταύτης ἀφθαστος διάλογος ἐγγίζων τὸν κλασσικὸν δραματικὸν λόγον, ἐν ᾧ ἐπιχειρεῖ κατὰ μοναδικῶς θαυμάσιον τρόπον νὰ δικαιολογήσῃ τὴν ἀνωνυμίαν

* Ὅπου περαιτέρω ὑπάρχουν μόνον ἀριθμοὶ ἐντὸς τοῦ κειμένου, οὗτοι παραπέμπουν εἰς τὴν ἀνωτέρω ἔκδοσιν τῆς «Ἑλλην. Νομαρχίας».

του. Τούτου σφύζεται καὶ διαφυλάσσεται καλῶς ἐξαίρετον ἀντίτυπον μὲ ἀρίστην χρυσόδετον βιβλιοδεσίαν ἐν τῇ Ζωσιμαίᾳ Βιβλιοθήκῃ Ἰωαννίνων.

3. Ὁ ἀνώνυμος συγγραφεὺς τοῦ βιβλίου τούτου, καλυπτόμενος ὑπὸ τὴν ἀνωνυμίαν του καὶ γνωρίζων καλῶς τὴν κατάστασιν τῆς Ἐκκλησίας καὶ τοῦ κλήρου τῆς Ἑλλάδος καὶ ἰδίως τοῦ Οἰκουμενικοῦ Πατριαρχείου ΚΠόλεως καὶ τῆς Ἡπείρου, περιγράφει σκληρότατα καὶ ἀναγράφει αὐτὰ ταῦτα τὰ πράγματα καὶ τὰ σκάνδαλα, συγκεκριμένα καὶ ἐντοπισμένα, ἀποκαλύπτων οὕτω τὸ μέγα βάθος τῆς καταπτώσεως καὶ ἀμαθείας καὶ ἐκμεταλλεύσεως τοῦ κλήρου εἰς βάρος τῶν πιστῶν χριστιανῶν καὶ εἰς βάρος τῆς ὅλης ὑποθέσεως τοῦ δούλου Ἑλληνισμοῦ, τῆς ἀπελευθερώσεως δηλ. ἐκ τῆς τουρκικῆς τυραννίας. Μὲ τὰ μελανώτερα χρώματα στιγματίζει ἐνταῦθα ὁ ἀνώνυμος συγγραφεὺς τὴν ἀτάσθαλον ζωὴν καὶ τὰ σκάνδαλα ὄλων τῶν βαθμίδων τοῦ κλήρου, ἀρχίζων τὰς ἐπικρίσεις ἀπὸ τῆς Ἱερᾶς ἐν ΚΠόλει Συνόδου καὶ τοῦ Οἰκουμενικοῦ Πατριάρχου καὶ μέχρι τῶν Ἀρχιεπισκόπων, Ἐπισκόπων, Πρωτοσυγκέλλων, Ἱεροκηρύκων, Ἱερῶν, Μοναχῶν. Οὔτε ὀλίγον, οὔτε πολὺ εἰς τὸν κλῆρον ἀποδίδει τὴν πρώτην αἰτίαν τῆς μὴ εἰσέτι, τότε, ἀποσείσεως τοῦ τουρκικοῦ ζυγοῦ καὶ τῆς ἐν Ἑλλάδι κακοδαιμονίας. «Ἰδοῦ, ὦ Ἕλληνες, ἀγαπητοί μοι ἀδελφοί,—γράφει,— ἡ σημερινὴ ἀθλία καὶ φοβερὰ κατάστασις τοῦ Ἑλληνικοῦ ἱερατείου, καὶ ἡ πρώτη αἰτία ὅπου ἀργοπορεῖ τὴν ἐλευθερίαν τῆς Ἑλλάδος» (119 καὶ 118).

4. Ἐκ τῶν ὡς ἀνωτέρω καὶ ἄλλων ἐπικριτῶν τοῦ κακοῦ Ἑλληνικοῦ κλήρου, ἄλλοι μὲν ἐλαφρᾶ τῇ καρδίᾳ καὶ παιδιᾶς χάριν ἐσατύριζον παρεκτροπάς τινας, ἄλλοι δὲ ἔγραφον ἀντικειμενικῶς καὶ χάριν τῆς ἱστορίας, ἄλλοι ἀπὸ πόνον καὶ βαθὺ ἐνδιαφέρον ἐκαυτηρίαζον πρὸς θεραπείαν τοῦ κακοῦ καὶ ἄλλοι, τέλος, ὡς ἐκ τῆς θέσεώς των, ἐνδιεφέρθησαν θετικῶς, ὡς ὁ πρῶτος Κυβερνήτης τῆς μόλις ἀπελευθερωθείσης καὶ ἐν μέσῳ ἐρειπίων κατακειμένης Ἑλλάδος, Καποδίστριας, ὅστις ἔστρεψε πρώτην καὶ ἀμέριστον τὴν προσοχὴν του εἰς ἀνόρθωσιν τοῦ κλήρου, δι' ὃν καὶ εἰδικόν, τὸ πρῶτον μετὰ τὴν ἀπελευθέρωσιν, ἐκκλησιαστικὸν σχολεῖον ἱδρυσεν ἐν Πόρῳ (Χ ρ υ σ ο σ τ ὀ μ ο υ Π α π α δ ο π ο ὑ λ ο υ, Ἐκ τῆς Ἱστορίας τῆς Ἐκκλησίας τῆς Ἑλλάδος. Αἱ περὶ Ἐκκλησίας μέριμναι τοῦ Καποδιστρίου. «Καينὴ Διδαχὴ». Ἀθῆναι 1919. Τόμ. Α', σελ. 21 ἐξ.) Διότι, ἔγραφεν ὁ εὐσεβὴς ἐκεῖνος Κυβερνήτης, «ἂν ἡ παροῦσα γενεὰ δὲν ἐνδυναμωθῇ ἀπὸ ἀνθρώπους μορφωμένους ἐν καλῇ διδασκαλίᾳ καὶ μάλιστα ἐν τῇ τάξει τῆς ἀγίας ἡμῶν πίστεως καὶ τῶν ἡθῶν ἡμῶν, ἀμφιβάλλω ἂν θά δυναθῇ νὰ ἐξισωθῇ πρὸς τὰ ὑπὸ τῆς Προνοίας ἀποκεκληρωμένα εἰς αὐτὴν ἀγαθὰ» (Αὐτόθι σελ. 12). Κατὰ δὲ τὴν ἐν Ἀργεῖ, τὸ 1829, Δ' Ἐθνοσυνέλευσιν, ὁ Κυβερνήτης εἰσηγεῖται καὶ ἐξουσιοδοτεῖται ὑπ' αὐτῆς νὰ ληφθοῦν φροντίδες «ἐξηρημένως εἰς βελτίωσιν τοῦ Ἱερατείου» (Αὐτ. σελ. 18). Καὶ ὁ πρῶτος ὑπουργὸς τῶν Ἐκκλησιαστικῶν καὶ τῆς Δημοσίας Παιδείας Ν. Χρυσόγελος, ἐν ἐγκυκλίῳ του πρὸς τοὺς Ἐπισκόπους, ἔγραφεν, ὅτι «σκοπὸς τοῦ

ἔθλους καὶ τῆς Κυβερνήσεως εἶναι ἢ βελτίωσις τοῦ κλήρου, ἢ ἐκκλησιαστικὴ εὐνομία καὶ εὐταξία» (Αὐτ. σελ. 19). Ὁ δὲ συγγραφεὺς ἡμῶν τῆς Ἑλληνικῆς Νομαρχίας, ἀγεται εἰς ἐπικρίσεις, ὡς θὰ ἴδωμεν, ἀπὸ ἀγαθὰς προθέσεις καὶ βαθὺν πόνον καὶ ἐνδιαφέρον πρὸς ἀνόρθωσιν τοῦ κλήρου.

5. α) Πρὸς τοῦτο, γενικῶς μὲν καὶ πρῶτον, ἐπικρίνει τὴν ἀμάθειαν τοῦ κλήρου ὡς πρώτην αἰτίαν καὶ κυρίαν πηγὴν παντὸς κακοῦ καὶ πάσης κακοδαιμονίας καὶ τῆς μὴ εἰσέτι, τότε, ἀπελευθερώσεως τῆς Ἑλλάδος ἀπὸ τοῦ τουρκικοῦ ζυγοῦ (98). Ἐντεῦθεν, ἐκ τῆς βασικῆς αὐτῆς ἐλλείψεως τοῦ κλήρου, τῆς ἀμαθείας, ἀπορρέουν ἡ κακὴ διαγωγή, ἡ δεισιδαιμονία, αἱ καταχρήσεις καὶ αἱ ποικίλαι παραβάσεις τοῦ ἐκκλησιαστικοῦ καὶ ἡθικοῦ νόμου. Ἄλλ' οἱ «ζηλωταὶ [καλοὶ κληρικοὶ] τῆς ἐπανορθώσεως καὶ δόξης τῆς κοινῆς πατρίδος μας Ἑλλάδος, γράφει ὁ Ἄνωνυμος, νὰ στοχασθῶσι, ἂν εἶναι εὐκολον, νὰ ξαναλάβῃ τὸ γένος μας τὴν ἐλευθερίαν του, ἐν ὅσῳ σώζεται ὁ οἰκιακὸς ἐχθρὸς τῆς, ἢ ἀμάθεια, λέγω, ἢ δεισιδαιμονία καὶ ἡ κατάχρησις τῆς θρησκείας, ἢ ὀπόσην φθορὰν θέλει προξενήσῃ μία αἰφνίδιος ἀνάστασις καὶ ἐπανόρθωσις εἰς ὅσους ἀδίκως καὶ ἀναισχύντως παρέβησαν τὰς ἐκκλησιαστικὰς καὶ ἠθικὰς νομοθεσίας, ἂν ἐν καιρῷ δὲν θέλουσι διορθωθῆν» (99). Δευτέραν βασικὴν αἰτίαν τοῦ κακοῦ καταλογίζει ὁ Ἄνωνυμος εἰς τοὺς ἀναξίους κληρικοὺς τὴν ἀκόρεστον φιλοχρηματίαν των, ἐξικνουμένην μέχρι χρηματολατρίας. Ἐντεῦθεν, κατὰ τὸν Ἄνωνυμον, ἀλλεπαλλήλους ἐπιβάλλουσιν οὗτοι ἀγιασμοὺς καὶ μνημόσυνα· ἐξακοντίζουσι κατάρας καὶ ἀφορισμοὺς, ἵνα ὕστερον ἐξαγοράσωσι τούτους διὰ συγχωροχαρτίων· ἀρνοῦνται βάπτισιν καὶ ταφὴν ἄνευ πληρωμῆς· ἐκμεταλλεύονται ἐξ ἴσου πλουσίους καὶ πτωχοὺς (112-113). «Φθάνει λοιπὸν νὰ ἠξεύρετε, γράφει, ὅτι, ὅσα καὶ ἂν κάμνωσι, τὰ κάμνουσι διὰ χρημάτων, καὶ πληρώνοντάς τους τινὰς ἤμπορεῖ νὰ λάβῃ τὴν συγχώρησιν διὰ κάθε ἀμάρτημα» (113). Τὰ ἀνωτέρω δύο βασικὰ ἐλαττώματα τοῦ ἀναξίου κληρικοῦ μὲ τὰ συμπαρομαρτοῦντα αὐτοῖς ἐπακόλουθα στοιχειοθετοῦν ἔλλειψιν ἀρετῆς καὶ ἐπισύρουν ἐπικρίσεις καὶ κατακρίσεις. Διὸ καὶ ὁ Ἄνωνυμος θετικῶς συμβουλεύει αὐτοὺς λέγων: «Μὴ καταδέχεσθε πλέον νὰ σᾶς κρᾶζον προδότας καὶ λαοπλάνους. Ἐγκαλιασθῆτε τὴν ἀρετὴν. Τιμῆσατε τοὺς τόσους καὶ τόσους ἐναρέτους ἱερεῖς, ὅπου ἢ πολυτέλεια τῶν θρόνων σας ἀπεδιώξεν εἰς τὰς ἐρημίας. Καλέσατε τὴν ἀξιότητα εἰς τὴν διοίκησιν, καί, ἐν ἐνὶ λόγῳ, εἴσθε εἰς τὸ ἐξῆς ἐκεῖνοι ὅπου τάζετε νὰ εἴσθε» (126).

β) Εἰδικώτερον δὲ δριμύτατα κατακρίνει πρῶτον μὲν τοὺς καταλείποντας τοὺς ἱεροὺς τόπους τῆς μετανοίας των μοναχοὺς καὶ ἰδίως τοὺς Ἁγιορείτας, βαρύτερα χαρακτηρίζων αὐτοὺς (117), οἱ ὅποιοι περιφερόμενοι λυμαινόνται τὴν ἑλληνικὴν ὑπαιθρον φιλαργυρίας ἕνεκεν καὶ γαστριμαργίας (100, 117 καὶ 118) καὶ ἐκμεταλλεῦόμενοι τὴν ἀμάθειαν καὶ εὐπιστίαν τῶν χωρικῶν, καὶ ἰδίᾳ τῶν γυναικῶν, ἐξ αὐτῶν, διὰ τῆς περιφορᾶς τῶν ἁγίων

και ιερῶν λειψάνων (116-17), τάσσονται, τέλος, ἐναντίον τῆς ἀπελευθερώσεως ἀπὸ τὸν τουρκικὸν ζυγὸν (119. 123). Ἐπειτα, τοὺς ἱερεῖς περιλαμβάνει μὲν εἰς τὸ γενικὸν κατηγορητήριον καὶ τοὺς καταλογίζει βέβαια ἀμάθειαν καὶ φιλοχρηματίαν, ἀλλὰ συγχρόνως ἀναγνωρίζει, ὅτι καὶ αὐτοὶ ὑποφέρουν ἀπὸ τὴν αὐταρχίαν καὶ τὴν ὀργὴν τῶν Ἀρχιερέων, ὑπὸ τῶν ὁποίων κακοποιοῦνται, ὑβρίζονται, δημεύονται δὲ καὶ αἱ περιουσίαι των (113-14. 118). Εἰς μίαν δὲ συγκινητικὴν ἀποστοφὴν τοῦ πρὸς τοὺς ἱερεῖς γράφει: «Ἐσεῖς, δέ, ὧ εὐλαβέσθητε τοὺς ἱερεῖς, ὅπου καὶ τὸ πολῦτιμον φέρεμα τῆς διδασκαλίας ἔχετε καὶ εἰς τὰ σχολεῖα τοὺς νέους διδάσκετε, μὴ ἀμελήσετε καὶ διὰ φωνῆς καὶ διὰ γραμμάτων ἀπὸ τὸ νὰ ἀνοίξητε τοὺς ὀφθαλμοὺς τῶν Ἑλλήνων. Ἐσεῖς ἔχετε διὰ τοιοῦτον τέλος τὰ ἀναγκαϊότερα μέσα, τὴν ἀρετὴν, λέγω, καὶ τὴν σοφίαν. Γράψατε καὶ πλατύτερα καὶ σαφέστερα τὴν ἀλήθειαν ἀπ' ὅ,τι ἐγὼ ἔκαμα καὶ μὴ ἀμφιβάλλετε, ὅτι ἐντὸς ὀλίγου ἢ πατρίς μας θέλει δοξάσει τὰ ὀνόματά σας καὶ οἱ Ἕλληνες δὲν θέλει φανῶσιν ἀγνώμονες εἰς τὰς χάριτάς σας. Ἀκροασθῆτε τὰς συμβολὰς τοῦ νέου Ἰπποκράτους, τοῦ ἐναρέτου φιλοσόφου Ἑλλήνος, τοῦ ἐν Παρισίοις, λέγω, κυρίου Κοραῆ. Μιμηθῆτε τὸν ἀξιάγαστον καὶ ἀληθῆ ἱερέα καὶ ὁπαδὸν τοῦ Χριστοῦ, τὸν ἐν Κερκύρα, λέγω, κύρ Παπ' Ἀνδρέα [Ἰδρωμένον]. Ἐκριζώσατε τὴν δεισιδαιμονίαν καὶ τὴν ἀμάθειαν μαζί, καὶ θυσιάσατε, ἂν ἡ χρεῖα τὸ καλῆ, κάθε μερικὸν σας καλὸν διὰ τὸ καλὸν τῆς κοινότητος» (126-27). Σκληρότατα μαστιγώνει περαιτέρω τοὺς Πρωτοσυγγέλλους, Ἀρχιμανδρίτας καὶ Πνευματικούς, ὄργανα τῶν Ἐπισκόπων, οἵτινες, ἐξαγοράζοντες τὴν θέσιν των καὶ τὴν ἄδειαν τοῦ πνευματικοῦ, ἐκμεταλλεύονται τὰ ἱερά λείψανα, ἀποκαλῶν αὐτοὺς («κοκκαλοπωλητὰς» καὶ «λαοκλέπτας») (116-17). Ἀνελέητος ἐπίσης καταφέρεται ὁ Ἀνώνυμος κατὰ τῶν Ἱεροκηρῦκων, οἵτινες ἐξ ἀμαθείας διαστρέφουσι τὰ πράγματα τασσόμενοι κατὰ τῆς ἀπελευθερώσεως, ἀποκαλῶν τὰ κηρύγματά των («ξυλολογήματα» καὶ αὐτοὺς «ψευδοκήρυκας») (119-123). Ἀπευθυνόμενος δὲ πρὸς αὐτοὺς λέγει: «Μὴν οὐτιδανώνετε τὰς ἀπλᾶς ψυχὰς τῶν γλυκυτάτων μου Ἑλλήλων μὲ τὰς μωρολογίας σας» (122). Ἄνευ οἴκτου ὅμως μεταχειρίζεται κυρίως τοὺς Ἐπισκόπους καὶ Ἀρχιερεῖς. Δὲν ὑπάρχει ἠθικὴ καὶ ἄλλη τις ἐκτροπή, τὴν ὁποίαν νὰ μὴ καταλογίζῃ εἰς αὐτοὺς μὲ συγκεκριμένα παραδείγματα. Εἶναι, λέγει, ἀμαθεῖς, γαστρίμαργοι, φιλοχρήματοι, σιμωνιακοί, πωλοῦντες καὶ ἀγοράζοντες τὰς ἐπισκοπὰς καὶ μητροπόλεις καὶ τὰς ἐνορίας· εἶναι μισάδελφοι, ὑβρισταί, ἀφιλάδελφοι, ἀκατάδεκτοι, ἀναίσχυντοι, παραβάται τοῦ κοινοῦ ἠθικοῦ νόμου· χειροδικοῦν εἰς βάρος τῶν ἱερέων καὶ τῶν διακόνων, τοὺς ὁποίους κακομεταχειρίζονται· «Ἐγὼ εἶδα, γράφει, πολλάκις ἕναν ἀρχιεπίσκοπον εἰς τὴν μέσσην τῆς λειτουργίας νὰ ὑβρίζῃ, νὰ ἀναθεματίζῃ καὶ νὰ δέρνῃ ὄχι ὀλίγας φορὰς τοὺς παπάδες, καὶ ὡς ἐπὶ τὸ πλεῖστον τοὺς διακόνους» (100)· λειτουργοῦντες ἅπαξ ἢ δις τοῦ ἔτους μόνον, χλευάζουν τὰς ἱεροτελεστίας καὶ ἔχουν μῖσος μεταξὺ των· εἶναι σκληροὶ καὶ βάρβαροι καὶ χειροτονοῦν ἀμαθεῖς

(100. 110). Ἐπιβάλλονται καὶ ἐκμεταλλεύονται τοὺς πιστοὺς μὲ εὐλογία, κατάρτας καὶ ἀφορισμοὺς (115. 118. 123). «Ὁ νῦν Ἰωαννίνων, γράφει, ἔλαβε τὴν αὐθάδειαν νὰ ἀφορίσῃ τὸν ἐνάρετον καὶ φιλόσοφον κύρ Κοσμᾶ [Μπαλαῖνον], διὰ νὰ μὴν ἠμπόρῃ νὰ τὸν καταπέσῃ εἰς τὰς κακὰς τοῦ θελήσεις» (114). Καὶ ἀλλαχοῦ: «Οἱ ἀφορισμοὶ εἰς τὴν Ἑλλάδα, καὶ ἐξόχως εἰς τὰ Ἰωάννινα καὶ Πάτραν, ἤθελαν νομισθῆ εὐχαὶ τῆς λειτουργίας ἀπὸ κανένα ἀλλογενῆ. Τόσον εἶναι συχνοὶ καὶ σχεδὸν κάθε Κυριακὴν εἰς κάθε ἐκκλησίαν ἀναγιγνώσκονται δύο καὶ τρεῖς ἀφορισμοί, πάντοτε δὲ διὰ οὐτιδανωτάτας διαφοράς, καὶ ὡς ἐπὶ τὸ πλεῖστον διὰ δύο ἢ τριῶν γροσίων ὑπόθεσιν» (112). Δὲν εἶναι δὲ ὀλιγώτερον ἀμείλικτος καὶ κατὰ τοῦ Οἰκουμενικοῦ Πατριάρχου, ὁ ὁποῖος, λόγῳ τῆς συναλλαγῆς ἐπὶ τοῦ θρόνου (110), «ἔχει μίαν ἐξουσίαν σκιώδη καὶ ψεύτικην ἐπάνω εἰς τὴν Σύνοδον», τῆς ὁποίας οἱ Συνοδικοί, «ὄταν δὲν ὁμογλωσσῆ (ὁ Πατριάρχης) μὲ αὐτήν... εὐθὺς ἐξορίζουν αὐτὸν καὶ βάζουν ἄλλον» (111). Πάσχων καὶ οὗτος ἐκ τῶν βασικῶν πληγῶν τοῦ Κλήρου, τῆς ἀμαθείας δηλ. καὶ τῆς φιλαργυρίας, φωρᾶται καὶ παραβάτης τοῦ κοινοῦ ἠθικοῦ νόμου (110-112). Ἐξιόλογα εἶναι ὅσα εἰς μίαν δραματικὴν ἀποστροφὴν τοῦ πρὸς τὸν Πατριάρχην ὁ Ἄνωνυμος τὸν συμβουλεῖ: «Μάλιστα δὲ σύ, ὦ πατριάρχα, ὅπου ὡς κεφαλὴ τῆς ἐκκλησίας σέβουσαι παρὰ πάντων καὶ τιμᾶσαι, προσπάθησον νὰ διορθώσῃς τὰ κακὰ, ὅπου ἐπροξένησεν ἡ ἀμέλειά σου. Ἐκλεξοὺν ἀρχιερεῖς τοὺς σοφοὺς καὶ ἐναρέτους, κατεδάφισον ὅλα τὰ μοναστήρια διὰ νὰ ὀλιγοστεύσῃς τὰ βάρη τοῦ λαοῦ, διόρθωσον μερικὰς συνθηλαίας τῆς θρησκείας, ὅπου τὴν σήμερον φανερῶς βλάπτουσι κατὰ πολλὰ τοὺς χριστιανούς. Ἵπεχρέωσε ὅλους τοὺς καλογήρους, νὰ ὑπάγουν νὰ σπουδάζουν εἰς τὰ σχολεῖα καὶ νὰ μεταχειρισθοῦν ἐκεῖνον τὸν καιρὸν, ὅπου ἐξοδεύουσι εἰς τὸ νὰ περιφέρωνται ἀπὸ ὀσπίτιον εἰς ὀσπίτιον, εἰς τὴν μελέτην τῶν σοφῶν τῆς ἐκκλησίας καὶ εἰς τὸν ὀρθὸν λόγον. Πρόσταξε νὰ μένουν τὰ λείψανα τῶν ἁγίων εἰς τὰς ἐκκλησίας καὶ νὰ μὴ ἀποκαταστῶνται εἶδος ἐμπορίου. Ἐμπόδισε τὰ θαύματα, διὰ νὰ ἐξαλείψῃς τὴν δεισιδαιμονίαν. Μὴν στοχάζεσαι νὰ φανῆς ἀνευλαβὴς εἰς τὸν Θεὸν διὰ τοῦτο, ἐπειδὴ ἡ μεγαλειότης Του εἶναι ἄκρα καὶ ἀκατάλητος· ἡ πίστις τοῦ παντός εἶναι ἀρκετὴ νὰ ἀποδείξῃ κάθε ἀνθρώπου τὴν παντοδυναμίαν Του, χωρὶς νὰ ἔχῃ χρεῖαν ἀπὸ τὰ ψευδολογήματα τῶν καλογήρων. Ἡ, τέλος πάντων, ἂν παντάπασι δὲν ἠμπορέσῃς νὰ τὰ ἐξαλείψῃς, σμίκρυνε κἂν τὸν ἀριθμὸν των καὶ τὴν ἀναίσχυντον καὶ βάρβαρον κατάχρησιν, ὅπου οἱ καλόγηροὶ τῶν μοναστηρίων ἔκαμον. Ἐβγαλε ἀπὸ τὴν ὑπηρεσίαν τῆς Ἐκκλησίας τὰς γυναῖκας, ἤτοι τὰς καλογραίας, διὰ νὰ ὀλιγοστεύσουν τὰ ἁμαρτήματα τῶν καλογήρων. Καὶ κάμε, τέλος πάντων, μίαν φορὰν τὸ χρέος σου, διὰ νὰ φανῆς πιστὸς δοῦλος καὶ ἐπίτροπος ἀληθῆς τοῦ Χριστοῦ. Τότε τὸ ἱερατεῖον, ὅπου σήμερον ὁ φιλόσοφος καὶ ἐνάρετος κατηγορεῖ καὶ ἀποστρέφεται, θέλει σέβεται καὶ ἐπαινεῖ. Τότε, θέλει ἀποκατασταθῆ ἡ εὐτυχία καὶ ἡ παρηγορία τῶν πιστῶν, ὅχι δὲ ἡ μάστιξ καὶ ἡ λύπη. Καὶ τότε τέλος πάντων — ὅπου εἶναι τὸ

Ὁ Κύπριον Κορριανός.

άναγκαιότερον — ή τυραννία θέλει άδυνατίσει, και πολλά εύκολότερα θέλει λάμψει εις την 'Ελλάδα τὸ εὐαγές ἄστρον τῆς ἐλευθερίας» (123-125). Δὲν εἶναι ἄνευ ἀξίας ἐπίσης αἱ γινῶμαι του περι ἑορτῶν και νηστειῶν (123). Τοὺς μύδρους τῆς ἐπικρίσεως, τέλος, ὁ Ἄνωνυμος κατευθύνει πρὸς τὴν κορυφὴν τῆς Ὁρθοδοξίας, τὴν ἱερὰν Σύνοδον τοῦ Οἰκουμενικοῦ Θρόνου, τὴν ὁποίαν διὰ βαρυτάτων χαρακτηρίζει λέξεων και φράσεων (100. 102. 110. 112). Ἄπευθυνόμενος δὲ πρὸς αὐτὴν λέγει: «Σὺ, λοιπόν, ὦ Σύνοδος, ἀγκαλὰ και νὰ φέρῃς τοὺς τίτλους τῆς ἀγιωσύνης και τὰ σημεῖα τῆς ἀρετῆς, οὐχί, οὐχί, ποσῶς δὲν ὁμοιάζεις τὰ ὑποκειμένα, ὅπου προσπαθεῖς νὰ παρησιάζῃς (101).

γ) Ἄλλὰ ὁ Ἄνωνυμος ἀναγνωρίζει, ὅτι ὑπάρχουν μεταξὺ τοῦ κλήρου και «σπουδαῖοι και ἐνάρετοι» κληρικοί. Διότι λέγει: «Ἐγώ, βέβαια, ἂν δὲν ἐγνώριζα και ἐμμέσως και ἀμέσως πολλοὺς ἐναρέτους σοφοὺς ἱερεῖς και ἀληθεῖς ἀποστόλους τοῦ Χριστοῦ, δὲν ἤθελα ἀρχίσει ποτὲ νὰ γράψω. Ἐγραψα, διότι ἐλπίζω τὸ περισσότερον ἀπὸ ἐσᾶς. Ἐγραψα, ἐπειδὴ ὄλος μου ὁ σκοπὸς εἶναι πρὸς τὸ καλὸν τῆς Ἑλλάδος, ἡ ὁποία, ἀγκαλὰ και βυθισμένη εις τόσα κακά, φυλάττει ὅμως πάντοτε πολυτίμους θησαυροὺς εις τὸν κόλπον της, και ἐσεῖς εἴσθε ἐκεῖνοι» (126). Καὶ ἀλλαχοῦ γράφει: «Δὲν εἶναι ὀλίγοι βέβαια οἱ ὄντως ἄξιοι εὐλαβείας και τιμῆς ἱερεῖς, ὡς ἐπὶ παραδείγματι ὁ σεβασμιώτατος και ἐνάρετος ἀνὴρ, ὁ σοφώτατος λέγω οἰκονόμος τῶν Ἰωαννίνων κὺρ Κοσμάς Μπαλάνου, ὁ ὀσιώτατος και ἐλλογιμώτατος διδάσκαλος εις Κέρκυραν κὺρ Ἀνδρέας [Ἰδρωμένος] ἱερεύς, και ἄλλοι πολλοί» (99). Κατ' ἐπανάληψιν ἀποκαλεῖ μετ' εὐλαβείας τὸν κλῆρον «ἱερὸν τάγμα» και «πλέον τιμιωτέρα, κλάσιν τῆς πολιτικῆς ἀγωγῆς» και ἀπευθύνεται εις αὐτοὺς μετὴν προσφώνησιν: «σεβάσμιοι πατέρες» και «ἐνάρετοι και σεβάσμιοι ἄνδρες» (99-101. 126).

Ἄπὸ τοὺς ἰδίους, τοὺς «σοφοὺς και ἐναρέτους» κληρικούς, ζητεῖ συγγνώμην, προκαταβολικῶς, διότι ἀναγκάζεται νὰ ἐλέγξῃ τοὺς «ἀναξιους» λέγων: «Μετὰ δακρῶν παρακαλῶ τοὺς σοφοὺς και ἐναρέτους ἄνδρας, ὅπου φέρουσι τὸ σεβάσμιον ἔνδυμα τῆς ἱερωσύνης, νὰ με συγχωρήσουν, ἂν με ἔκραν τόλμην ἀποφασίζω νὰ ἐλέγξω αὐστηρῶς τοὺς ἀναξιους και ἀμαθεῖς καλογήρους, και νὰ ἀποδείξω με γεωμετρικὴν βεβαιότητα τὸ πόσον κακὸν προξενοῦσι τὴν σήμερον εις τὴν Ἑλλάδα» (99).

6. Ἄλλ' εὐλόγως διερωτᾶται τις, τί εἶναι ὁ Ἄνωνυμος οὗτος συγγραφεύς, τί ἐπιδιώκει, ποῖα ἐλατήρια τὸν ὠθοῦν κατὰ τοῦ «ἀμαθοῦς ἱερατείου», ὅπως λέγει ὁ ἴδιος, και πῶθεν ἀρύεται τὸ τόσον σθένος του;

α) Εὐθὺς ἀμέσως μετὴν πρώτην ἀνάγνωσιν τῆς Ἑλληνικῆς Νομαρχίας, ὁ ἀναγνώστης σχηματίζει ἐδραίαν τὴν πεποίθησιν, ὅτι ὁ συγγραφεύς της δὲν εἶναι τυχαῖόν τι πρόσωπον. Εἶν' ἐγκρατέστατος τοῦ ἑλληνικοῦ λόγου, ἄριστος κάτοχος τῆς ἑλληνικῆς ἱστορίας, τῆς θύραθεν και τῆς χριστιανικῆς, τῆς ἑλλη-

νικῆς φιλοσοφίας καὶ τῆς ἱερατικῆς παιδείας. Γνωρίζει, ὁποῖός τις πρέπει νὰ εἶναι ὁ κληρικὸς (100 ἐξ.). Γνωρίζει τὸ διοικητικὸν σύστημα τῆς Ὁρθοδόξου καθόλου Ἐκκλησίας καὶ τὴν ἱερατικὴν ἱεραρχίαν ἀπὸ τοῦ Πατριάρχου μέχρι τοῦ Διακόνου (110). Γνωρίζει τὰ ἐκκλησιαστικὰ παρασκήνια εἰς περιπτώσιν θανάτου Ἀρχιεπισκόπου (110). Γνωρίζει τὰ συμβαίνοντα εἰς τὰ παρασκήνια τοῦ Πατριαρχείου καὶ τῆς Ἱερᾶς Συνόδου τῆς ΚΠόλεως. Γνωρίζει καλῶς τὰ συμβαίνοντα εἰς τὴν Μητρόπολιν Ἰωαννίνων κυρίως, ἀλλὰ καὶ εἰς τὰς Ἄρτης, Γρεβενῶν καὶ Πατρῶν (99.100.112. 114). Γνωρίζει τὸν βίον τῶν καλογήρων καὶ τῶν καλογραιῶν (117-19. 123. 125). Ἔχει προσωπικὴν γνῶσιν τῆς συμπεριφορᾶς Ἀρχιεπισκόπου πρὸς τοὺς κληρικούς του (100). Ζῆ καὶ ἀναπνέει ἐν τῇ Ἐκκλησίᾳ καὶ τὴν ἀτμόσφαιραν τῆς Ἐκκλησίας καὶ εἰς αὐτὴν ἀποθέτει τὰς ἐλπίδας του τῆς ἀναστάσεως τοῦ γένους, τῆς ἀπελευθερώσεως ἐκ τοῦ τουρκικοῦ ζυγοῦ. Ὑπεραμύνεται ἐντόνως τοῦ ἑαυτοῦ του, ὅτι δὲν εἶναι ἀνευλαβής. « Ἄς μὴν μὲ νομίσουν ἀνευλαβῆ, ἀν ἀκούσωσι νὰ καταφρονῶ τὴν σημερινὴν καλογερικὴν τῶν σύστασιν καὶ διαγωγὴν», γράφει (99. 124. 126). Βαθύτατα ταρασσεται ἀπὸ τὴν κατάστασιν τοῦ κλήρου (99. 100). Ἔχει ἐπίγνωσιν, ὅτι εἶναι «μεγάλον τὸ ἐπιχείρημά του» τῆς ἐπικρίσεως τοῦ κλήρου, διὸ καὶ φοβεῖται, ὅτι θὰ στραφοῦν ἐναντίον του καὶ θὰ καύσουν τὸ βιβλίον του (98. 100). Μεταχειρίζεται ἐκκλησιαστικὴν φρασεολογίαν καὶ ὀρολογίαν. Καλεῖ τὸν ἑαυτὸν του «σοφὸν καὶ ἐνάρετον» (125). Ἔχει τὴν δύναμιν νὰ ζητῆ «μετὰ δακρύων» (99) συγγνώμην ἀπὸ τὸν κλῆρον, διότι θὰ τοὺς πικράνῃ μὲ τοὺς λόγους του αὐτοῦς. «Ναί, γράφει, πατριάρχα, ἀρχιεπίσκοποι, ἐπίσκοποι, πνευματικοὶ καὶ ἀπαξάπαντες Ἕλληνες ἀγαπητοὶ μοι, ὁποῦ τὸ ἔνδυμα τῆς ἱερωσύνης φέρετε, μὴν ἀδημονήσετε ἀπὸ τοὺς λόγους μου, ὁποῦ ἡ ἀλήθεια καὶ ἡ πατριωτικὴ ἀγάπη μου μοὶ ὑπαγόρευσεν. Συγχωρήσατέ με πρὸς τοῦτοις, ἀν οὕτως σᾶς φανῆ εὖλογον, διὰ τὴν τόλμην καὶ θάρρος, μὲ τὸ ὅποιον σᾶς ὠμίλησα, καὶ κάμετε μὲ τὸ παράδειγμά σας, νὰ σιωπήσῃ εἰς τὸ ἐξῆς κάθε χριστιανὸς ἀπὸ τὸ νὰ σᾶς συμβουλευῇ» (125-26). Ἔχει συναίσθησιν, ὅτι ὀμιλεῖ «καθ' ὑπερβολὴν». Διὸ γράφει: «Ἄς μὲ συμπαθήσῃ ὁ ἀναγνώστης διὰ τὴν ὑπερβολὴν τοῦ λόγου» (111). Ἔχει βαθύτατον καὶ συνεχῆς ἐνδιαφέρον διὰ τὸν κλῆρον, διότι τὸ βιβλίον του αὐτό, τὴν Ἑλλ. Νομαρχίαν, τὸ θεωρεῖ πρῶτον ἀφήνει νὰ ἐννοηθῆ, ὅτι θὰ ἐπανέλθῃ καὶ πάλιν διὰ τὸν κλῆρον: «Μὴ νομίσετε, γράφει, πρὸς τοῦτοις, ὡς τέλος, ἀλλ' ὡς ἀρχὴν τοῦ σκοποῦ μου τὸ παρὸν βιβλιάριον» (126). Συγκλονίζεται, ὅταν ἐνθυμῆται τὸν σημερινὸν «ἔλεθρον» τῆς Ἑλλάδος (168), διὰ τὴν ὁποίαν καὶ μόνον ζῆ: «Ἐγὼ δὲν ζῶ, γράφει, εἰμὴ ὡς Ἕλληνα, οὔτε ἄλλο τι ἤμπορεῖ νὰ μοῦ καταστήσῃ ποθητὴν τὴν ζωὴν μου, εἰμὴ ἡ Ἑλλάς. Ἡ καρδιά μου εὐθὺς ἀρχίζει νὰ ταρασσεται, ὅταν ἀκούω τὸ ὄνομα τῆς πατρίδος μου» (116). Εἶναι λόγιος καὶ τὸ ἐπάγγελμά του πνευματικόν. Ὅταν ἐνεθυμεῖτο τὰ ἀπίστευτα βάσανα τῆς Ἑλλάδος, «δὲν ἤμποροῦσα, ἐξομολογεῖται, «οὔτε νὰ γράψω, οὔτε νὰ ἀναγνώσω, οὔτε κἂν νὰ ὀμιλήσω»

(168). Μοναδικὸς τοῦ δὲ πόθος ἦτο ἡ Ἐλευθερία τῆς Ἑλλάδος (126).

β) Διὰ τοῦ δριμυτάτου δὲ τούτου ἐλέγχου του, ὁ Ἀνώνυμος ἕνα σκοπὸν ἐπιδιώκει πεισμόνως: Τὸν ἔλεγχον τῶν ἀναξίων κληρικῶν καὶ δι' αὐτοῦ διόρθωσιν καὶ ἀνύψωσιν τοῦ κλήρου. Οὕτως, εὐθύς ἐν προοιμίῳ γράφει: «Οἱ σπουδαῖοι [κληρικοὶ] θέλουν ἐπικυρώσει τοὺς λόγους μου μὲ νουνεχῆ των ἐπιβεβαίωσιν, καὶ θέλουν προσπαθήσει, ὅσον ὀγληγορώτερον δυνηθῶσι, νὰ διορθώσωσιν ὅπως οὖν τὰς φοβερὰς καὶ ἐπιζημιώδεις καταχρήσεις αὐτοῦ τοῦ ἱεροῦ τάγματος, διὰ νὰ ἀναλάβῃ ἡ Ἑλλὰς τὴν προτέραν τῆς λάμπιν καὶ εὐτυχίαν» (99). Δὲν κάμνει δὲ τοῦτο εὐχαρίστως. Τὸναντίον, μάλιστα, μετὰ συντριβῆς καὶ πόνου γράφει: «ὦ, πόσον αἰσθάνομαι τὴν φλόγην τῆς ἀγανακτήσεως καὶ ἐντροπῆς εἰς τὴν καρδίαν μου, τώρα ὅπου τόσο καταφρονητικῶς θέλω λαλῆσαι διὰ τὴν πλέον τιμιωτέραν κλάσιν τῆς πολιτικῆς ἀγωγῆς!» (99). Φοβεῖται αἰφνιδίαν ἀπελευθέρωσιν τῆς Ἑλλάδος μὲ ἀμαθῆ κλῆρον, καὶ ἔτι περισσότερον φοβεῖται, ὅτι δὲν εἶναι δυνατὴ ἡ ἀπελευθέρωσις μὲ τοιοῦτον ἀμαθῆ κλῆρον (99).

γ) Ἐν εἶναι τὸ βαθύτατον ἐλατήριον τῆς κατὰ τοῦ κλήρου κατακραυγῆς τοῦ Ἀνώνυμου: Προαισθάνεται, ὅτι «ἤγγικεν» ὁ χρόνος τῆς ἀπελευθερώσεως ἀπὸ τὸν μακραιῶνα τουρκικὸν ζυγὸν καὶ ζητεῖ ἀπὸ τὸν κλῆρον νὰ προετοιμασθῇ ὁ ἴδιος, νὰ προετοιμάσῃ τὸν λαὸν καὶ νὰ κάμῃ ἑναρξιν τοῦ ἀγῶνος τῆς ἐλευθερίας πρῶτος. «Ὁ καιρὸς, βροντοφωνεῖ, ἤγγικεν, καὶ ἡ Ἑλλὰς ζητεῖ ἀπὸ τὸ ἱερατεῖον τὴν ἀρχὴν τῆς ἐλευθερώσεώς του. Προετοιμάσατε τὰς ψυχὰς τῶν χριστιανῶν εἰς τὸ νὰ ἀναστηθῶσι ἀπὸ τὸν βόρβορον τῆς δουλείας, διὰ νὰ δοξασθῆτε καὶ ἐν τῇ Ἑλλάδι καὶ ἐν τῷ οὐρανῷ» (126). Ἐντεῦθεν, ἀρνητικῶς μὲν καταγγέλλει τὰς ἀτασθαλίας καὶ τὰ σκάνδαλα τοῦ κλήρου πρὸς συμμόρφωσιν, ὅσα ἐν τοῖς πρόσθεν ἀνεπτύξαμεν, θετικῶς δὲ ποδηγετεῖ τοῦτον πρὸς ἕνα καὶ μόνον σκοπόν: Τὴν ἀπελευθέρωσιν τῆς Ἑλλάδος ἐκ τῆς δουλείας. «Τὸ πατριωτικὸν χρέος μου, γράφει, μὲ προστάζει νὰ ὁμιλήσω τὴν ἀλήθειαν, καὶ δὲν φοβοῦμαι οὔτε τοὺς ἀμαθεῖς, οὔτε τοὺς σπουδαίους καὶ ἑναρέτους. Τοὺς μὲν πρῶτους, ἐπειδὴ δὲν εἶναι ἄξιοι φόβου, τοὺς δὲ δευτέρους ἐπειδὴ ἡ ἀλήθεια δὲν ἐπιδέχεται κατάκρισιν» (98-99). Καὶ τοῦτο διὰ «νὰ ξαναλάβῃ τὸ γένος μας τὴν ἐλευθερίαν του» (99). Φοβούμενος δέ, λόγῳ τῆς καταστάσεως τοῦ κλήρου, τὸν «ἀφανισμόν», ὁ ὅποιος γίνεται εἰς τὴν Ἑλλάδα — «Ποῖος δὲν βλέπει, ὦ Ἕλληνες, ἔρωτᾷ, τὸν ἀφανισμόν, ὅπου εἰς τὴν Ἑλλάδα προξενεῖ τὴν σήμερον τὸ ἱερατεῖον;» (118) — ἐγείρεται κατὰ τοῦ κακοῦ καὶ ἀποδύεται εἰς πᾶσαν θυσίαν· «ἐγὼ ἔταξα, γράφει, νὰ κάμω κάθε θυσίαν ἔμπροσθεν εἰς τὸ ἄγιλμα τῆς Ἐλευθερίας, καὶ δὲν θέλω παρατήσει τὴν ἀναγκαιοτέραν» (100). Δὲν συνήργησε δὲ μόνον ὁ ζῆλος πρὸς τὴν πατρίδα καὶ ὁ ἔρωξ πρὸς τὴν ἐλευθερίαν διὰ τὴν συγγραφὴν τοῦ βιβλίου τούτου. Ἄλλ' εἶναι καὶ ἡ φωνὴ τῶν ὀπισθεν τοῦ συγγραφέως Ἑλλήνων. «Ὁ ζῆλος τῆς πατρίδος μας, γράφει, ὁ ἔρωξ τῆς Ἐλευθερίας, καὶ ἡ ἐλεεινὴ σημερινὴ κατάστασις τῶν Ἑλλήνων τὸν ἔγραψαν

[τὸν λόγον τοῦτον] διὰ μέσον μου» (126). Τὸ πατριωτικόν, λοιπόν, χρέος, ὁ ἔλεγχος τῶν ἀναξίων κληρικῶν, ἡ ἐλευθερία, ἡ ἀλήθεια καὶ ὁ πατριωτικὸς ἐνθουσιασμός — «εἰς τί ὁ πατριωτικὸς ἐνθουσιασμός μου με παρακινεῖ» (127) — ὠδήγησαν τὸν Ἀνώνυμον εἰς τὴν συγγραφὴν τοῦ βιβλίου τούτου.

δ) Πόθεν, ὅμως, ἀρύεται ὁ ἀνώνυμος οὗτος συγγραφεὺς τῆς Ἑλλην. Νομαρχίας τὸ μεγαλειῶδες τοῦτο σθένος ἐλέγχου τῶν πάντων; Αἴφνης ὑψοῦται μέγας μεγαλωστί καὶ ὡς ἀρχαῖος Ἰσραηλίτης προφήτης ἐπισείει αὐστηρὸν τὸν δάκτυλον τῆς ἐπιτιμῆσεως πρὸς πάντας. Ἔχει πεποιθήσιν εἰς τὸν ἑαυτὸν τοῦ καὶ πηγαίως ἔσωθεν ἀντλεῖ τὸ ὕψιστον κῦρός του. Ἐκκωφαντικῆ ἀκούεται ἡ φωνὴ του εἰς ὀλόκληρον τὸν ὑπόδουλον ἑλληνισμόν καὶ ὑπὸ πάντων ἀκούεται μετὰ προσοχῆς. Δὲν κατηγορεῖ τὸν κλῆρον, διὰ νὰ τὸν κατηγορῇ. Δὲν μισεῖ τὸν κλῆρον, τὸν ἀγαπᾷ. Δὲν τὸν σατυρίζει, πονεῖ δι' αὐτόν. Πονεῖ δι' αὐτόν καὶ διὰ τὴν Ἐκκλησίαν. Πονεῖ διὰ τὴν Ἐκκλησίαν καὶ διὰ τὸν Ἑλληνισμόν. Πονεῖ διὰ τὸν Ἑλληνισμόν καὶ ζητεῖ τὴν ἀπελευθέρωσιν τῆς Ἑλλάδος. Ἑλλάς, Ἑλληνισμός, Χριστιανικὴ Θρησκεία καὶ Ἐκκλησία εἶναι ἓν πρᾶγμα διὰ τὸν ἀνώνυμον συγγραφέα. Καὶ διὰ τῶν δύο αὐτῶν τὴν ἀνάστασιν πονεῖ, ἀγωνιᾷ καὶ ἀγωνίζεται. Καὶ ὁ ἀγωνιζόμενος δὲν δύναται νὰ κρύψῃ ὑπὸ τὴν Ἀνωνυμίαν τοῦ τὴν μεγάλην του προσωπικότητα!

7. Ἀλλὰ ποῖος, τέλος πάντων, κρύπτεται ὑπὸ τὴν ἀνωνυμίαν αὐτήν; Ἄγνωστον! Ἐκ τῶν ὅσων ἀνωτέρω ἐξεθέσαμεν — ἐκτὸς φιλολογικῆς κριτικῆς — φαίνεται, ὅτι ὁ συγγραφεὺς πρέπει νὰ εἶναι λόγιος καὶ συγγραφεὺς· πρέπει νὰ εἶναι κληρικὸς καὶ διδάσκαλος· ὑψίστου ἤθους καὶ τετραγωνισμένης λογικῆς. Ἔχει ἀπόλυτον θρησκευτικὸν ἤθος καὶ ἐν τινι μέτρῳ ἐκκλησιαστικὸν ὕψος· διέπεται ἀπὸ ἀπέραντον ταπεινοφροσύνην· εἶναι συνεχῆς καὶ ἐπίμονος ἢ προσπάθειά του ἀνυψώσεως τοῦ κλήρου. Τὰ πάντα εἶναι πρόθυμος νὰ θυσιάσῃ διὰ τὴν Ἑλλάδα! Μήπως εἶναι ὁ Νεόφυτος Δούκας; Δὲν γνωρίζω! Μὲ οὐδενός, ὅμως, ἄλλου, ἐξ ὅσων γνωρίζω, συμπίπτουν τόσον αἱ γνώμαι, ἀκόμη καὶ ἡ ζωὴ, ὅσον τοῦ Δούκα με τὰς τοῦ Ἀνωνύμου. Οὐδεὶς ἐπίσης ἐπικριτῆς τοῦ κλήρου θὰ ἦτο εἰς θέσιν νὰ ζητῇ ἐπιμόνως τὴν καλυτέρευσιν τῆς θέσεως τοῦ κλήρου καὶ νὰ ζητῇ «μετὰ δακρύων» συγγνώμην διὰ τὰς ἐπικρίσεις του, ἐκτὸς τοῦ Δούκα. Μόνον οὗτος εἶχε τὴν ἠθικὴν δύναμιν καὶ τὸ αὐθεντικὸν κῦρος νὰ ἐλέγξῃ τὸν κλῆρον καὶ μόνον αὐτὸς εἶχε τὴν ψυχικὴν δύναμιν τῆς ταπεινοφροσύνης νὰ ζητήσῃ εἰλικρινῶς συγγνώμην ἀπὸ τοὺς ἐπικρινόμενους! Τόσον ψυχικὸν μεγαλεῖον μόνον ὁ Νεόφυτος Δούκας εἶχεν!